

Woensdag 2 december 2020

TivoliVredenburg - Hertz - 19.00 en 21.00 uur

JOHANN SEBASTIAN BACH VIOOLPARTITA'S

Antje Weithaas

Johann Sebastian Bach 1685 - 1750

Partita nr. 1 in b-klein BWV 1002 (Köthen, ca. 1720)

voor viool solo

Allemanda

Double

Courante

Double

Sarabande

Double

Tempo di Borea (Bourrée)

Double

Partita nr. 2 in d-klein BWV 1004 (Köthen, ca. 1720)

Allemande

Courante

Sarabande

Gigue

Chaconne

Köthen, een keerpunt in het leven van Bach

Een kopergravure hebben we ervan, Köthen, zo knus en zo landelijk gelegen, dat de hofstad bekend stond onder de koosnaam 'koeien-Köthen'. Ruim vijf jaar heeft Johann Sebastian er gewoond en gewerkt. Tijdens de zogenoemde 'Köthener Herbst' wordt in slot Köthen om de twee jaar een Bach-festival georganiseerd. Je kunt er in barokke stijl een viergangenmenu uit 1716 savoureren met onder meer snoekbaarsbouillon, kalfsgebraad en 'boeuf à la mode'. De gerechten ervan zijn overgeleverd en we weten dat Bach er in 1716 een goede pul bier bij achterover sloeg.

Tegenwoordig wordt het stadje Köthen in de deelstaat Saksen-Anhalt behalve Bach-stad, ook 'homeopathie-stad' genoemd, de Europese bibliotheek voor homeopathie is er gevestigd. Saksen-Anhalt ligt ingeklemd tussen Nedersaksen, Brandenburg – u wel bekend van Bachs concerten – en Thüringen, waar Bach zijn eerste schreden zette, op de vuist ging met een fagottist, en als een stout jongetje wegliep van zijn verplichtingen en zijn werkgever om in het verre noorden naar Lübeck te lopen waar hij zijn oren laafde aan het orgel-spel van de gigant Buxtehude.

Op het persoonlijke vlak was Bachs verblijf in Köthen een keerpunt in zijn bestaan. De handschriften van de twee viool-partita's – hier uitgevoerd door Antje Weithaas, die grote kanjer van een violiste uit Berlijn – zijn gedateerd 1720, het jaar waarin Bach zijn eerste vrouw Maria Barbara onverwacht verloor zonder haar hand ook maar een moment te hebben kunnen vasthouden. Het lijkt bijna symbolisch te rijmen met deze tijd van stille eenzame sterfte in IC-isolement, op pers-conferenties ijskoud en eufemistisch geduid met de kille cijfers van de adjudanten van ons RIVM. In muzikale zin hebben we het echt over wonderjaren. Bachs verblijf in Köthen is nog steeds een goudmijn voor ons liefhebbers van kamermuziek en concerten, een bron van troost.

Voor de vestingmuur passeert op de genoemde kopergravure uit 1720 een wagen met paardenspan, zwaarbeladen met hooi. Op de voorgrond staan twee windmolens. Ze drijven maalstenen aan voor de graanoogst. Een zwierige cartouche verlucht met korenaren is in de wolkenlucht boven de stad gegraveerd. Een aantal gebouwen binnen de vestingmuren wordt daarin geduid: 'vorstelijke residentie', 'gereformeerde kerk', 'nieuwe Lutherse kerk', 'raadhuis', een paar poorten van de vestingstad, en het 'Lutherse kerkhof'. Bach streefde er met zijn muziek en een kluit uitstekende hofmusici de oren van vorst Leopold.

Johann Sebastian was zijn vorst in de zomer van 1720 gediensig gevolgd naar het kuuroord Karlsbad, voor wat wel het eerste zomerse muziekfestival van de muziekgeschiedenis wordt genoemd. Bij zijn thuiskomst was Maria Barbara al begraven. Zeven kinderen had zij het levenslicht gegeven: vijf zonen, twee dochters. Drie ervan hebben de volwassen leeftijd bereikt: Katharina Dorothea, geboren in 1708, Wilhelm Friedemann uit 1710 en Carl Philipp Emanuel, eind achttiende eeuw een aanzienlijk befaamder componist dan zijn destijds alweer snel vergeten vader.

In datzelfde Köthen lacht de toekomst hem snel weer toe. Het is de lach van een jonge sopraan, Anna Magdalena Wilcke. Zij is de jongste dochter van de 'Hof- und Feldtrompeter' Johann Kaspar Wilcke. Haar moeder is van de familie 'Liebe', Margarethe Elisabeth. Van beide schoonouders zit er muziek in het bloed. De Wilckes wonen in Weißenfels. Bach had er februari 1713 al eens in het kasteel overnacht, vermoedelijk om zijn Jachtcantate op te voeren, tijdens het verjaardagspartijtje van

Christian, een spilzuchtige vorst, vaak afgebeeld in het protserige tenue waarin deze hertog op wild schoot.

Vrouwen mochten in de Köthense kerken niet zingen. Tijdens de eredienst lag het muziekleven plat. Buiten de eredienst klonk des te meer muziek. Anna Magdalena stortte zich op wereldlijke cantates. Ze zong met hart en ziel als 'Kammer Musicantin' van de Hofkapel, ontving een hoger honorarium dan de orkestmusici. Bach componeerde een keur aan instrumentale muziek, waaronder naast geweldige concerten, de suites voor cello solo en de vioolpartita's waarin de violsolist eveneens uitdijt tot meerstemmig wezen, als een pauw die trots zijn veren uitklapt.

Juwelen van variatiekunst

De eerste vioolpartita is een juweel van variatiekunst. Elke dans kent twee helften die als gebruikelijk worden herhaald. Telkens opnieuw een uitnodiging voor de violisten om zich bij herhaling uit te leven in persoonlijk getinte versierkunst. Elke dans wordt in deze eerste partita bovendien opgevolgd door een zogenoemde 'double'. Het muzikale materiaal van de bezochte akkoordreeksen wordt daarin op een nieuwe manier bereisd, de noten in snellere partjes gebroken. Je hoort al in deel twee hoe tintelfris dit procedé de *Allemanda* vitaliseert.

De courante, traditiegetrouw gepositioneerd als tweede dans in driedelige puls, zet Bach bewust vrij rustig in. Hij anticipeert zo op de razendsnelle double (deel 2b) waarin het materiaal nogmaals passeert en Weithaas virtuoos tekeer kan gaan. De Sarabande biedt rust, ook in de double, de sensuele rust van een siësta. Het zevende deel, a tempo di 'borea', is de enige 'Bourrée' in heel het overgeleverde oeuvre van Bach met een double. Een bourrée is een luchtige en vlotte Franse dans in tweedelige maat. Bach loopt hier vooruit op Bartók. De pit van volks materiaal springt en danst en bloeit in de double op tot hoge kunst met echo-effecten, meegenomen door Bachs voorloper Heinrich Schütz van over de alpen, overgewaaid uit de Italiaanse Renaissance in Venetiaanse kerken.

De tweede vioolpartita dankt haar roem bovenal aan de machtige *Chaconne* waarmee het werk besluit. Vier dansen leiden ons er onherroepelijk en met vaste hand naartoe. Retorisch als een speech opent het werk met een voorname *Allemande*. De *Courante* veert en danst. De ingetogen *Sarabande* kondigt de essentie van de *Ciaccona* al aan, met breed gestreken weemoedige openingsakkoorden. Energiek en groots, met barokke afwisseling in luidsterkte, 'terrassendynamiek', slaat de *Gigue* de brug naar de *Chaconne*. Dan opent zich de hemel en stijgen we met fier geheven borst op naar het licht. Tegelijkertijd voelen we de bittere pijn van het loslaten. Het loslaten van het aardse bestaan waarmee Bach in Köthen zo rijk werd bedeed.

Antje Weithaas - viool

Antje Weithaas is een veelzijdige violiste met een breed repertoire, waaronder klassieke vioolconcerten van Mozart, Beethoven en Schumann. Maar ze speelt ook de jongere vioolconcerten van Sjostakovitsj, Prokofjev, Ligeti, Goebaidolina, Jörg Widmann, en minder courante vioolconcerten van bijvoorbeeld Klaus Amadeus Hartmann en Othmar Schoeck. Als solist trad ze op met vermaarde Duitse orkesten: Deutsches Symphonie-Orchester Berlin, Bamberger Symphonikern en de grote Duitse radio-orkesten. Buiten Duitsland soleerde ze met o.a. de Los Angeles Philharmonic, San Francisco Symphony, Philharmonia Orchestra en BBC Symphony, en orkesten in Nederland, Scandinavië en Azië. Daarbij werkte ze samen met dirigenten als Vladimir Ashkenazy, Dmitri Kitaienko, Sir Neville Marriner, Marc Albrecht, Yakov Kreizberg, Sakari Oramo en Carlos Kalmar.

Bijna tien jaar lang was ze artistiek directeur van Camerata Bern, waarmee ze muziek opnam van o.a. Tsjaikovski, Brahms, Mendelssohn en Beethoven.

Haar integrale opnames van de vioolsonates en -partita's van Johann Sebastian Bach en Eugène Ysaÿe (CAvi-Music) werden geroemd. Afgelopen jaar voegde ze daar twee cd's aan toe: met het Vioolconcert van Robert Schumann en het Dubbelconcert van Johannes Brahms met de NDR Radio-Philharmonie (en cellist Maximilian Hornung), en het Vioolconcert en de Concertrapodie van Aram Chatsjatoerjan, met de Rheinische Philharmonie.

Antje Weithaas speelt vanaf haar vierde viool, en studeerde aan de Hochschule für Musik 'Hanns Eisler' in Berlijn bij Werner Scholz. In 1987 won ze het Kreisler Concours in Graz, en een jaar later het Bach Concours in Leipzig. Drie jaar later voegde ze daar ook de Eerste Prijs bij het Joseph Joachim Viool Concours van Hannover aan toe. Later werd ze daar, samen met Oliver Wille, zelf artistiek leider van. Ze doceerde aan de Universität der Künste in Berlijn, en is sinds 2004 docent viool aan de Hochschule für Musik 'Hanns Eisler' in Berlijn. Ze bespeelt een Greiner-viool uit 2001 van de Duitse vioolbouwer Stefan-Peter Greiner.